

BARTÓK BÉLA KAPCSOLATA A MAGYAR RÁDIÓVAL (III. (3/1.) (1925 – 1931)

Bartók Béla (Nagyszentmiklós, 1881. március 25. – New York, 1945. szeptember 26.) magyar zeneszerző, zongoraművész, népzenekutató, a közép-európai népzene nagy gyűjtője, a Zeneakadémia tanára; a 20. század egyik legjelentősebb zeneszerzője. Művészete és tudományos teljesítménye nemcsak a magyar és az európai zenetörténet, hanem az egyetemes kultúra szempontjából is korszakalkotó jelentőségű. (Forrás: Wikipédia)

Bartók Béla 1925-ben, amikor a Magyar Rádió megindult, 44 éves volt. Lelkesen vett részt a zene újszerű közvetítésében. Hosszas előkészítés után 1925. december 1-jén avatták fel a Magyar Rádiót, a korábbi „Telefonhírmondó” Rákóczi úti helyiségeiben. A hivatalos megnyitást ünnepi hangverseny követte. Ezen Bartók Béla személyesen nem volt jelen, de az igényes műsorban többek között Kerntler Jenő dr. Liszt és Bartók műveket játszott zongorán.

1926. április 8-án Bartók Béla *A csodálatos mandarin* című táncjátékából az *Üldözési jelenet*et a zeneszerző és Kósa György adták elő, a négykezes zongorakivonatból. A mű részletének ez volt az első, nyilvános megszólalása.

1927. március 9-én: műsorán kevésbé ismert barokk szerzők (Farnaby, Pescetti és Paradisi), majd Mozart, Beethoven és Chopin egy-egy műve után saját kompozíciói közül a *Vázlatok* c. sorozat 4. darabját, a *Három szlovák népdalt* és az *Improvizációkat* játszotta el.

Április 27-én, majd május 23-án is koncertezett a Rádióban. Scarlatti, Mozart, Beethoven és Chopin darabjain kívül Kodály Op. 11-es *Zongoramuzsika* c. darabjait is eljátszotta. A szeptember 13-i hangversenyen ritkán hallott Frescobaldi, Rossi, Zipoli, majd Beethoven és Chopin darabokat, valamint saját művéből a *Kilenc kis zongoradarabból* hatot játszott el, különlegességgént pedig Kodályné Emma asszony szerzeményével a *Két magyar*

parasztánccal zárult a műsor. Az október 28-án megtartott rádiós zongoraestjén Schubert és Beethoven szonátákat adott elő, ezután saját darabjai közül a *Szabadban* c. ciklus részleteit, valamint kéziratból, a november 19-i hangversenytermi bemutató előtt a *Két kis rapszódia*t. Az utóbbi két koncert előtt megkülönböztetett módon hívták fel a figyelmet a világjáró zeneszerző-zongoraművész szereplésére. Büszkeséggel írtak arról, hogy Bartók Béla a rádióhangversenyek után Angliába, illetve Amerikába utazik.

Bartók Béla 1918 és 1924 között írta *A csodálatos mandarin* című táncjátékát Lengyel Menyhért szövege alapján. Az Operaházban elkezdődtek ugyan a mű próbái, bemutatója azonban elmaradt. Ez nem csak a zeneszerző és az Operaház rossz kapcsolatának volt a következménye. A darab témája, cselekménye nem egyszer okozott fejtörést a különböző kultúrával foglalkozó politikusoknak is az idők folyamán. Végül Kölnben mutatták be 1926 novemberében. Dohnányi Ernő azonban fontosnak tartotta, hogy legalább a balettzene rövidített változatát, a *szvitet* megismertesse a budapesti közönséggel, ezért **1928. október 15-én** a Budapesti Filharmóniai Társaság hangversenyének keretében elvezényelte *A csodálatos mandarin* szvitet. A hangversenyt a Rádió is közvetítette. Három év elteltével szűk lett a Rákóczi úti stúdió és felavatták a Rádió új palotáját a Főherceg Sándor u. 7. szám alatt (később Bródy Sándor u. 5-7.)

Bartók Béla a Rádió új székházának megnyitása után két nappal, **1928. október 27-én** már hangversenyt adott régi olasz szerzők műveiből. Legközelebb **december 28-án** szerepelt a Rádióban. Az akkori műsorához azt az információt írták, hogy 17. és 18. századbeli csembalózenét játszik, zongorára átírva, illetve zongorán előadva. Ennél többet tudhatunk meg a részletes műsorról **ifj. Bartók Béla** *Apám életének krónikája* c. könyvéből: „Farnay, Couperin, Rameau, Rossi, Durante, Loeillet, Daquin, Martini, Antonio Soler és Robson egy-egy műve szerepelt a műsoron. Robson darabjának a címe *Rühes lány*. De ezt a magyar címet nem engedték elmondani, hanem csak az eredeti francia címét *La galeuse*, gondolván, hogy azt úgy sem érti meg a tisztelt rádió közönség.

AZ ELSŐ KÜLFÖLDRE SUGÁRZOTT MŰSOR (1929)

A Magyar Rádió 1929-ben kapcsolódott be a nemzetközi műsorcserébe. Az érdeklődő rádióhallgatók megismerhették a bécsi, berlini, prágai, varsói rádió Magyarországnak szánt műsorát. Cserébe a Magyar Rádió is bemutathatta kultúránk képviselőit több európai országnak. Erre első alkalommal **1929. április 29-én** került sor. Az ünnepi est műsorában többek között Bartók Béla saját művei közül az *Este a székelyeknél* és az *Allegro barbaro* darabokat játszotta el zongorán. A koncert után a Berlinben megjelenő *Der Deutsche Rundfunk* című lapban a következő sorok jelentek meg: „Bartók Béla nemcsak a magyar zenei élet vezető embere, hanem úttörője a mai modern zenének. Műveit különös, szinte barbár szépség, varázsos egyéni stílus jellemzi.”

Bartók Béla saját műveit játssza:

[Bartók plays Bartók - Ten Easy Piano Pieces - 5th: Evening in Transylvania & 10th:](#)

[Bear Dance \(4:44\)](#)

Tíz könnyű zongoradarab -V. Este a székelyeknél; X. Medvetánc

[Béla Bartók 'Allegro Barbaro' \(3:05\)](#)

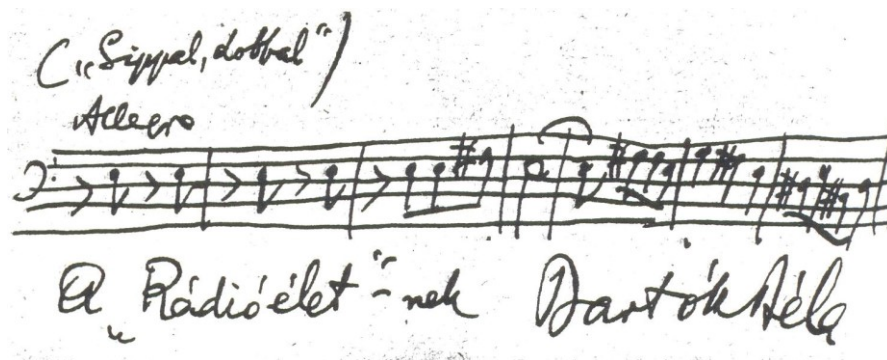
LÁTOGATÁS BARTÓK BÉLÁNÁL (1929)

A művész nyilatkozik a modern zenéről, a rádióról

Az egyik rádióhangverseny alkalmából Polgár Géza újságíró (Polgár Tibor karnagy édesapja) otthonában kereste fel Bartók Bélát, aki többek között a következőket mondta el a Rádióélet számára: „A Rádió fontos és nagyszerű eszköze a zene és általában minden kultúra terjesztésének. Anyagi okok, azután a földrajzi elszigeteltség és még sok minden, egyszerűen lehetetlenné tette eddig a komolyzene olyan méretű elterjedését, mint amilyenhez éppen a Rádió juttatja az emberiséget. Más kérdés az, hogy vajon hogyan hangzik az előadott zenemű a rádión?

Én úgy találom, hogyha például partitúrával a kezemben hallgatom az előadott művet, nem azt kapom teljesen, amit a partitúra nyomán várok. De nem is hiszem, hogy valamikor odáig tökéletesedjék a technika, hogy az eredetinek a hatását hiánytalanul tudja visszaadni. Szólóknál még hagyján, de ha nagy zenekar játszik, mondjuk dupla kórusokkal, még ha a stúdióban különválasztva helyezik is el azokat, az összehatás a hallgatónál mégis csak egy helyre koncentrálódik s így a zenei színhatások némi veszteséggel érkezik el a hallgatóközönséghez. Ez azonban, azt hiszem tisztán technikai kérdés és szerintem mit sem von le a Rádió nagyszerűségéből és nagyra hivatottságából.”

Az újságcikk második részében Bartók kifejtette nézeteit a Rádióval és a modern zene hallgatóival kapcsolatban: „A nagyközönségtől nem lehet zokon venni, ha zeneileg iskolázatlan. Minden kor közönsége előtt idegenszerű volt minden újítás és sokszor évszázadok elmúlása kell ahhoz, hogy a valóban jó zene megmaradjon. Egyes vélemények szerint az én úgynevezett disszonáns akkordjaim, vagy akár másokéi, a rádión rosszabbul hangzanak, mint eredetiben, azaz nem rádión. Ez lehetséges, aminek valószínűleg akusztikai okai is lehetnek. Egy időben (a stúdióhangversenym után) névtelen fenyegető levelet kaptam. Aztán gondoltam arra, hogy a saját műveimet nem játszom rádión, csak a régi klasszikusokét, de aztán nehogy azt higgyék, hogy ezt talán a levelek miatt teszem, újra fölvettem a saját darabjaimat a műsoromba. Az utóbbi időben már nem is jönnek ilyen levelek. Én egyébként szeretem a stúdióbeli játék kényelmét, mert sokkal kellemesebb, mint a hangversenyszerem ünnepélyes ki- és bevonulása. Két okból tartom kitűnőnek a Rádiót. Az egyik, hogy szinte eddig elképzelhetetlen könnyedséggel viszi a nagyközönséghez a zeneművészet gyönyörűségeit, a másik, hogy a tehetséges fiatalok érvényesülését játszva oldja meg. Végezetül még egy kis történetet mesélek el. A nyáron, amikor ott bent játszottam az elfüggönyözött stúdióban, a nagy melegben a kertre nyíló ablakot kinyitották. Örültem neki, hogy egy kis szellő hűsített, csak akkor döbbsen meg, amikor egy macska ugrott az ablakpárkányra. Csendesen ült egy darabig, de amikor darabom leghalkabb részéhez értem, egyszerre csak belenyávozott a játékomba. Nem lehetetlen, hogy akkor íródtak azok a névtelen levelek ...”

BARTÓK BÉLA IV. VONÓSNÉGYESÉNEK BEMUTATÓJA A RÁDIÓBAN (1929)

Bartók Béla szerzői estjén, 1929. március 20-án volt a *IV. vonósnégyesének* hangversenytermi bemutatója, november 25-én pedig a Magyar Rádió műsorán hangzott el először. A szerzői est után, mint a hangversenyidény legnagyobb eseményéről számoltak be a kritikusok. Péterfi István így írt: „A negyedik Bartók-kvartett a legutóbbi opusa a mesternek. Pár hónappal követi testvérét, a harmadikat. A mű öt tételre tagozódik. Az első tétel erőteljes szenvedélye, a második misztikus hangulata, a harmadik meleg érzelmessége, a negyedik tétel humora és a befejező rész kitörő energiája csak hozzávetőleges meghatározása a kompozíció csodálatosan gazdag tartalmának. A kompozíció a modern zeneirodalomnak kétségkívül egyik legjelentősebb alkotása és Bartók Béla ezzel a remekművével ismét beírta nevét, mint már annyiszor, a zenetörténet legfényesebb lapjaira. Nem lehet elég dicsérő szavunk a Waldbauer Imre, Országh Tivadar, Temesváry János és Kerpely Jenő vonósnégyes előadására. Illusztris kvartett-együttesünk ideális művészi magaslaton bravúrosan közvetítette a művet.”

Balról-jobbra: Bartók Béla, Temesváry János (2. hegedű), Molnár Antal (mélyhegedű), Waldbauer Imre (1. hegedű), Kodály Zoltán, és Kerpely Jenő (gordonka). (moly.hu)

1930. január1.-jén, Újév napján, a Rádió ünnepi műsora Bartók Béla zongorahangversenye volt. A műsorújság tanúsága szerint Bach, Mozart, Beethoven, Liszt és Kodály művei után Bartók saját darabjaiból is zongorázott. A műsor befejező száma az *I. román tánc* volt.

A szerző életében fontos szerepet kapott a népzene gyűjtés. Érdeklődése nemcsak a magyar, hanem a szomszéd országok népzenejéhez is elvezette. Az erdélyi románság népzenejét 1909-ben, a Bihar-megyei Belényesen kezdte gyűjteni. A gyűjtés Bartók zeneszerzői munkájára is hatással volt. A *Két román tánc*ot 1910-ben komponálta, saját témákra, de a román népzene szellemében. Molnár Antal zenetörténész, Bartók Béla hangversenyeinek szem- és fültanúja, egy későbbi rádiósorozataiban így emlékezett a *Két román tánc* előadására: „Feledhetetlen, hogyan adta elő a mester ezeket a messze előre mutató darabokat: szigorú, éles komolysággal, a lehető legszélsőségesebb dinamikával, pattanósan rugékony ritmikával, úgy, hogy a természetes hangverseny zongora szinte megkínzott, megtépázott, jajgató törpének tűnt a keze alatt. Bartók pedig, a sovány-vézna, alacsony termetű ember: sziklahajító óriássá nőtt. S mikor fölhangzott az első *Román tánc* végső, csúcspontos harsogása, éreztük: ez az új ember harci riadója.”

Bartók Béla zongoraestjei a Rádióban (1930)

1930. március 17-én Bartók Béla zongoraestjét közvetítették a Rádió stúdiójából. Műsorán Bach, Mozart, Beethoven, Brahms és Kodály művek szerepeltek. Íme néhány vélemény a művész zongorajátékáról. Szabolcsi Bence ezt írta: „Bartók Béla keze vékonyan metszett, artistikusan finom volt, ugyanakkor rendkívüli erőt fejezett ki. De még jobban megnyilatkozott ez az erő gyakori fej-felvetéseiben. Akik zongorázni látták, emlékezni fognak rá, hogy mozdulataiban, egy-egy kinyúlásában és megrezzenésében volt valami párducszerű, valami ragadozó és félelmetes.”

Gyergyai Albert így jellemezte Bartókot: „Amikor játszani kezdett, mintha kicserélték volna. Akár magától, akár mástól játszott, valóságos zenekarrá változtatta a zongorát, de szenvedélyes tagolása, nem a liszti, a romantikus, a kissé színpadias szenvedély volt, hanem a mi korunknak ezer diszharmóniájával küzdő, ezer diszharmóniát is lenyűgöző emberé és művészéé. S mikor a hangverseny végén felállt és meghajolt a tapsoló közönség előtt,

gyönyörű, sötét szemében volt valami az űzött őz, az elmélkedésből felvert bölcs, s az öntudatos alkotó szemrehányó, büszke és fájdalmas tekintetéből.”

Bartók Béla 1930. május 5-én a francia árvízkárosultak javára rendezett nagyszabású operaházi rendezvényen zongorázott és azután több mint három és fél évig nem szerepelt nyilvánosan Budapesten, csak rádióhangversenyen.

Az 1930-as év őszi hónapjaiban háromszor zongorázott a Rádióban.

Szeptember 9-én önálló esten, november 5-én a Közép-európai rádiók számára sugárzott zenekari hangversenyen Liszt *Haláltánc* című művének zongoraszólóját játszotta, a zenekart Dohnányi Ernő vezényelte. November 11-én pedig Bartók Béla és Hernádi Lajos négykezes zongorahangversenyére került sor.

Liszt *Haláltáncáról* Bartók előadásában, sajnos nem készült felvétel. Csak a kritikák alapján képzelhetjük el, hogy hogyan játszotta e művet. Először 1905-ben szólaltatta meg a fiatal Bartók, ekkor a Pester Lloyd kritikusa, többek között ezt írta: „Bartók Béla rendkívüli bravúrral játszotta a minden elképzelhető technikai bűvészmutatványt egymásra halmozó zongoraszólamot.”

Később Tóth Aladár írt Bartók játékaról: „Liszt zseniális *Haláltáncának* macabre víziójával, a halál költészetének ezzel a grandiózus torzójával olyan mélyen döbrentett rá bennünket az élet roppant komolyságára és végtelen teljességére, hogy ennyire igaz és mély művészettel talán még maga Liszt sem játszhatta saját szerzeményét.”

BARTÓK BÉLA ÉS WALDBAUER IMRE SZONÁTAESTJE (1931)

Bartók Waldbauer Imrével a Zeneakadémia színpadán (1934, Kálmán Kata felvétele)

Bartók Béla számára az 1931-es év (mint az előző év január 1-jén is) Rádióhangversennyel kezdődött. Ez alkalommal Waldbauer Imre hegedűművésszel közösen adtak műsort,

amelyben Bach, Schubert és Mozart szonáták mellett Bartók *I. rapszodiája* is elhangzott. Ezt a művet Bartók 1928-ban komponálta és Szigeti József hegedűművésznek ajánlotta. Egy levélben így adta hírül neki az *I. rapszodia* elkészültét: „Írtam számodra egy kisebb (kb. 12 perces) kompozíciót (népi táncok felhasználásával), erre vonatkozólag szeretnék egyet-mást Veled megbeszélni.”

Bartók Béla és Szigeti József a későbbiekben sokszor előadták ezt a darabot, mint például 1940-ben Washingtonban. „A washingtoni Kongresszusi Könyvtárban tartották meg a Coolidge Alapítvány 15 éves fennállását ünneplő *Kilencedik Kamarazene Fesztivált*. A fesztivál második napján, április 13-án délelőtt volt Bartók Béla és Szigeti József hangversenye a Könyvtár Coolidge Auditoriumában. Az alapítvány lehetővé tette azt a luxust, hogy a koncertet, házi archiválás céljára, teljes terjedelmében lemezre rögzítsék. Ez a felvétel az egyetlen valóságos dokumentum: így zongorázott Bartók a hangversenyterem ihlető atmoszférájában.”

Bartók Béla és Szigeti József (omnia.ie)

1931. március 25-én volt Bartók Béla születésének 50. évfordulója.

Vegyük sorra az „ünneplés” legjellemzőbb eseményeit. *1931. március 8-án* Bartók a budapesti Rádióban régi olasz mesterek, valamint Bach és Haydn műveit játszotta zongorán. A stúdióhangverseny és a közelgő 50. születésnapja alkalmából a *Rádióélet* címlapon jelentette meg Bartók fényképét, Polgár Géza, az újság munkatársa pedig hosszú cikkben méltatta a zeneszerző, zongoraművész, tudós, népzene gyűjtő és zeneakadémiai tanár érdemeit. De nemcsak a budapesti, hanem a pozsonyi rádió is (mind a szlovák, mind a magyar nyelvű műsorban) ünnepélyes módon, előadásokkal és műveinek megszólaltatásával emlékezett meg Bartók Béla születésnapjáról. A budapesti Operaházban több évi halogatás után Bartók 50. születésnapjára tervezték *A csodálatos mandarin* hazai bemutatóját, azonban a premier ez alkalommal is meghiúsult.

Nagyszentmiklóson szülőháza magyar felirat nélkül, csak román nyelvű emléktáblát akartak elhelyezni, de végül ez is elmaradt. Franciaország a *Becsületrend lovagkeresztjét*

adományozta Bartóknak. A magyar kormánytól is megkapta az akkori idők legmagasabb kulturális kitüntetését a *Corvin koszorút*, de annak átvételére Bartók nem jelent meg.

Maga Bartók otthon, családi körben, csendben, (a hivatalos szervek teljes távolmaradása mellett) töltötte születésnapját. A kritikusok egy része (Bartók régi lelkes hívei) az újságok hasábjain köszöntötték a mestert. Néhány gondolatot idézek e cikkekből.

Tóth Aladár a Bartókot körülvevő csendet emelte ki: „Ki kívánná az ünnepségekkel sűrűn hivatkozó mostani magyar világban egy Bartók ünnepeltetését? Magános remete közöttünk ez a szellem-óriás. Tisztelnünk kell csendre intő magányát. Korai lenne ma még Magyarországon Bartók ünneplése. Előbb meg kell dolgozni a zseniért, csak azután ünnepelhetjük. Csak akkor állíthatjuk fel szobrát a köztereken, ha elkészítettük ezt a szobrot a megértés és odaadás nemes ércéből saját lelkünkben.”

Jemnitz Sándor a példamutató Bartókról írt: „Bartók Béla, annak ellenére, hogy immár alkotóművészetének gyönyörűen letisztult korszakát éli, és a maga romantikus művészetének határain belül is rátalált a forma és tartalom klasszikusan tökéletes egyensúlyára, még mindig a megalkuvást, meghátrálást nem ismerő, elszánt előharcos példaadó szerepében áll előttünk.”

Péterfi István is Bartók emberi tulajdonságait emelte ki: „Bartók megmutatta, hogy megalkuvások, lapítások, okosságok keresztelt gyávaságok, elvtagadások, félreállítások évtizedében a magyar közélet egyik legexponáltabb helyén is meg lehet állni egyenes gerinccel, keményen, férfiasan, tisztán, lelkes munkában. Ő hajlíthatatlan maradt, és mi tisztelettel hajlunk meg előtte.”

[*Bieliczkyné Buzás Éva – hajdútanc.hu](http://hajdútanc.hu)